

30.12.2010

Dnro 948/4/09

Ratkaisija: Oikeusasiamies Petri Jääskeläinen

Esittelijä: Esittelijäneuvos Riitta Länsisyrjä

LAILLISUUSVALVONTAKANTELU JA TUOMARIN ESTEELLISYYS

1

KANTELU

Kantelijat arvostelevat entisen Porin kärjäoikeuden, nykyisen Satakunnan kärjäoikeuden menettelyä heidän velkajärjestelyn maksuohjelman muuttamista koskevien hakemustensa käsittelyssä. Kantelijat arvostelevat myös Porin oikeusaputoimiston virkamiehen ja Satakunnan ulosottoviraston menettelyä.

He arvostelevat velkajärjestelyn maksuohjelman muutoshakemusten käsittelyaikaa kärjäoikeudessa ja asiaa käsitelleiden kärjätuomarin ja kärjäviskaalin menettelyä. He kummeksuvat sitä, että kärjäviskaali jääväsi itsensä asian käsittelystä, mikä osaltaan vielä viivästytti käsittelyä. He arvostelevat myös sitä, että asian käsittelijäksi siirretty kärjätuomari ei välittömästi käsitellyt ulosoton keskeytyspyyntöä. Heidän mielestään velkojan asiamiehelle ei olisi myöskään tullut antaa tietoa sairauskustannusten erittelyistä tai sairauskertomuksista eikä sosiaalisin perustein saaduista tuista.

Kantelijat tiedustelevat, eikö oikeusaputoimiston oikeusapusihteri ollut esteellinen käsittelemään heidän asiaansa, kun hän oli toiminut velkojan asiamiehenä ulosotossa ja oli velkojan veljen vaimo. Hän oli tilannut ulosottovirastosta velalliskohtaisen asianosaistulosteen 5.1.2009 (oikeastaan 5.2.2009). Tuloste sisälsi mielestänne vanhentunutta tietoa ja siitä oli luettavissa henkilötunnukseenne loppuosa.

- - -

3

RATKAISU

3.1

Velkajärjestelyn muutoshakemuksen käsittelyaika

Lainkohdat

Perustuslain 21 § mukaan jokaisella on oikeus saada asiansa käsitellyksi asianmukaisesti ja ilman aiheetonta viivytystä lain mukaan toimivaltaisessa tuomioistuimessa tai muussa viranomaisessa sekä oikeus saada oikeuksiaan ja velvollisuuksiaan koskeva päätös tuomioistuinten tai muun riippumattoman lainkäyttöelimen käsiteltäväksi.

Euroopan neuvoston ihmisoikeussopimuksen 6 artiklan mukaan jokaisella on oikeus kohtuullisen ajan kuluessa oikeudenmukaiseen ja julkiseen oikeudenkäyntiin laillisesti perustetussa

riippumattomassa ja puolueettomassa tuomioistuimessa silloin, kun päätetään hänen oikeuksistaan ja velvollisuuksistaan tai häntä vastaan nostetusta rikossyytteestä.

Käräjäoikeusasetuksen (582/1993) 12 §:n mukaan laamannin tulee valvoa, että asiat käsitellään huolellisesti ja nopeasti sekä seurata, että lakia sovelletaan yhdenmukaisesti.

Käräjäoikeusasetuksen 4 §:n 2 momentin nojalla, laamanni voi siirtää lainoppineelle jäsenelle jaetun asian toisen lainoppineen jäsenen käsiteltäväksi, jos jonkun lainoppineen jäsenen työmäärä poikkeaa muiden lainoppineiden jäsenten työmäärästä tai jos siihen on muu perusteltu painava syy.

Valtion virkamieslain 14 §:n 1 momentin mukaan virkamiehen on suoritettava tehtävänsä asianmukaisesti ja viivytyksettä.

Selvitykset

Satakunnan käräjäoikeudesta saadun arkistopäiväkirjaotteen mukaan maksuohjelman muuttamista koskeva kantelijan hakemus tuli käräjäoikeudessa vireille 26.2.2008. Asia jaettiin 27.2.2008 käräjäviskaalin käsiteltäväksi. Velkojen lausumille hakemuksen johdosta oli asetettu määräpäiväksi 28.3.2008. Kahdelle velkojalle myönnettiin lisäaikaa siten, että viimeinen lausuma tuli olla käräjäoikeudessa 17.4.2008. Hakijalle varattiin tilaisuus velkojen lausuman johdosta antaa oma lausumansa 8.5.2008 mennessä.

Käräjäoikeuden kansliaan saapui eduskunnan oikeusasiamiehen kanslian selvitys- ja lausuntopyyntö 31.10.2008 koskien kantelijoiden aikaisempia velkajärjestelyjen muuttamista koskien hakemusten käsittelyaikaa. Käräjäviskaalin jäävättyä itsensä asian käsittelystä, asia jaettiin uudestaan käräjätuomarille 21.10.2008. Käräjäviskaali perui asian istuntokäsittelyn, joka oli määrätty tapahtumaan 3.11.2008, Hän määräsi valmisteluistunnon pidettäväksi 11.2.2009. Asiassa annettiin kansliaratkaisu 13.3.2009 eli asian kokonaiskäsittelyaika oli alle 1 vuosi 1 kuukausi.

Käräjätuomarin selvityksen mukaan hän oli 6.11.2008 keskustellut puhelimitse kantelijan kanssa ja selvittänyt, että hän tuli käsittelemään asiat normaalisti, eli "alusta alkaen" siitä huolimatta, että ne ovat jo olleet vireillä helmikuusta. Asiaan alustavasti perehdyttyään hän oli todennut, ettei tilanne ollut sellainen, että hän olisi voinut jatkaa asioiden käsittelyä siitä mihin käräjäviskaali oli valmistelussa jäänyt. Käräjätuomarille oli epäselvää, mitä hakija maksu- ja vakuudenasettamiskieltoa ja perintäkieltoa koskevalla pyynnöllään tässä tapauksessa tarkoitti. Epäselvää oli, oliko toinen kantelijoista lisävelkaantunut, kun hän kertoi, että hänellä oli ulosotossa velkaa 8 595, 82 euroa. Käräjätuomari katsoi, että hän ei voinut tehdä asiassa päätöstä saamatta lisäselvitystä. Hän oli soittanut kantelijoiden asiamiehelle 13.11.2008 ja selvittänyt hänelle miltä osin ja millä perusteilla hakemus oli hänelle epäselvä. Hän oli pyytänyt asiamiestä selvittämään väliaikaiskieltoa koskenutta pyyntöään. Hän ei saanut lisäselvitystä ja asiamies ilmoitti (ilmeisesti) 24.11.2008, että vaatimuksista luovutaan väliaikaiskieltoa koskevalta osin.

Väliaikaiskiellon selvittämisen jälkeen käräjätuomari oli ryhtynyt käsittelemään maksuohjelmien muuttamista koskeneita hakemuksia. Hän oli mielestään käsitellyt hakemukset erityisen joutuisasti ottaen huomioon, että ne eivät olleet selviä eivätkä riidattomia. Käsittelyä jouduttaakseen hän oli päättänyt, että asiaa käsitellään hakemusasian istunnossa 11.2.2009, koska asia vaati hakijoiden tulo- ja menoselvityksiä. Hän oli laatinut 21.1.2009 päivätyn yhteenvedon istuntokäsittelyä varten. Maksuohjelman muuttamista oli perusteltu negatiivisilla maksuvaroilla

ja maksukyvyyn oleellisella heikentymisellä. Istuntokäsittelyssä ilmeni, että toisen kantelijan tulot olivat nousseet. Velalliset vetosivat uutena seikkana istuntokäsittelyssä lisääntyneisiin lääkemenoihin ja asumismenoihin. Velalliset eivät olleet valmistautuneet selvittämään tulojaan ja niiden mahdollisia muutoksia kattavasti. Asia ei ollut valmis ratkaistavaksi. Hakemuksiin annettiin päätökset 13.3.2009.

Kärjäjätuomari myönsi, että asiat olisivat voineet edetä hieman joutuisammin. Hän vetoaa kuitenkin päätöksentekomenettelyn ajankohtaan joulutammikuussa, toimintaansa päivystävänä kansliatuomarina sekä siihen, että hänen työparinsa oli yllättäen vaihtunut helmikuun alussa 2009.

Laamanni on selvityksessään todennut, että näiden tavanomaista työlämpien asioiden tutkiminen, selvittäminen ja ratkaiseminen on kestänyt kärjäjätuomarilla vain runsaan 4 kuukautta. Kokoavasti hän arvioi, että kanteluissa mainitut asiat on kärjäjäoikeusasetuksen 12 §:n mukaisesti ratkaistu huolellisesti ja jollei nopeasti niin ainakin ilman aiheetonta viivytystä.

Arvioin ensiksi hakemusten kokonaiskäsittelyaikaa.

Kantelijoiden velkajärjestelyhakemusten kokonaiskäsittelyaika oli yli yhden vuoden, kun keskimääräinen velkajärjestelyasioiden käsittelyaika Porin kärjäjäoikeudessa oli vuonna 2008 5,2 ja vuonna 2009 5,8 kuukautta. Valtakunnallisesti samat keskimääräiset käsittelyajat olivat 5,2 ja 5,4 kuukautta. Näin ollen hakemusten käsittelyaika oli yli kaksi kertaa niin pitkä kuin keskimäärin. Käsittelyaika on ollut hakijoiden kannalta varsin pitkä.

Kahden hakemuksen yhtäaikainen käsittely täytäntöönpanon keskeyttämistä koskevine vaatimineen on vaikuttanut hakemusten kokonaiskäsittelyaikaan pidentävästi. Hakijoiden tulojen ja menojen selvittely on myös vaatinut kärjäjätuomarilta useita asiakirjapyyntöjä. Käsittelyajan pituuteen vaikutti mielestäni olennaisesti se, että kärjäjäviskaali jäväsi itsensä hakemusten käsittelystä, kun selvityspyyntöni heidän kanteluunsa velkajärjestelyn aloittamista ja maksuohjelmien laatimista koskevien hakemusten käsittelyajasta oli saapunut kärjäjäoikeuteen.

Asian uudeksi käsitelijäksi määrätty kärjäjätuomari arvioi, että hänen oli aloitettava asian valmistelu alusta, eli asianosaisten lausumien pyytämällä. Mielestäni hän on toiminut asiassa harkintavaltansa puitteissa eikä minulla ole perusteita puuttua hänen menettelyynsä tältä osin. Hän käsitteli hakemuksia yhteensä neljä ja puoli kuukautta, mikä on asioiden vaatima selvittely huomioon ottaen ollut riittävän joutuisaa.

Kantelijat arvostelevat kärjäjätuomaria siitä, että tämä ei olisi viivytyksettä käsitellyt toisen kantelijan täytäntöönpanokieltoa koskevaa hakemusta. Selvityksen mukaan hakemuksessa oli kuitenkin viitattu yksityishenkilön velkajärjestelystä annetun lain velkajärjestelyn aloittamisen oikeusvaikutuksia koskeviin lainkohtiin, jotka itsessään jo takasivat täytäntöönpanon rajoitukset. Näin ollen kärjäjätuomarilla oli perusteltu syy vaatia asiassa lisäselvitystä hakijalta. Hakemus olikin sittemmin peruutettu. Näin ollen kärjäjätuomarin menettelyn osalta kantelu ei anna aihetta toimenpiteisiin.

Arvioin seuraavaksi kärjäjäviskaalin menettelyä hänen jäväessä itsensä hakemusten käsittelystä.

3.2

Kärjäviskaalin esteellisyys

Kantelijat arvostelevat myös sitä, että kärjäviskaali oli jäävännyt itsensä kantelijoiden aikaisempien velkajärjestelyä koskevien hakemusten käsittelyaikaan liittyvään eduskunnan oikeusasiamiehelle osoitetun kantelun vuoksi.

Kärjäviskaali on selvityksessään todennut, että oikeusasiamiehen selvityspyynnön saavuttua hän oli katsonut olevansa jäävi jatkamaan kantelijoiden velkajärjestelyjen muutoshakemusten käsittelyä ja luovuttanut hakemukset kansliaan jaettavaksi uudelle käsittelijälle. Toimenpiteiden johdosta hän ei ollut kuullut hakijoita eikä ollut ilmoittanut heille asioiden käsittelijän vaihtumisesta. Kantelun vuoksi kärjäviskaali katsoi oikeudenkäymiskaaren 13 luvun 7 §:n 2 momentin ja 3 momentin perusteella itsensä esteelliseksi. Hän oli todennut, että kantelu saattaa vaikuttaa hänen omaan harkintaansa ja ratkaisuunsa. Kantelussa esitetyn arvostelun vuoksi hän arvioi, että hakijat pitävät häntä esteellisenä ratkaisemaan asioita ja ulkopuoliselle saattaa syntyä epäily tuomarin puolueettomuudesta. Hallituksen esityksessä eduskunnalle tuomarin esteellisyyttä koskevaksi lainsäädännöksi (HE 78/2000 vp) on todettu, ettei riittävänä voi pitää yksin sitä, että tuomari toimii puolueettomasti vaan lisäksi on edellytettävä, ettei asianosaisille tai yleisölle synny perusteltua aiheetta epäillä tuomarien puolueettomuutta yksittäisessä asiassa. Hallituksen esityksessä on nimenomaan korostettu sitä, miltä asiat näyttävät ulospäin, synnykö asianosaisille ja yleisölle vaikutelma tuomarin puolueettomuudesta. Kärjäviskaali katsoi, että jääväminen oli oikea tapa ratkaista tilanne ja se turvaisi hakijoille puolueettoman muutoshakemusten ratkaisun.

Oikeudenkäymiskaaren 13 luvun 7 §:n 2 momentin mukaan tuomari on esteellinen käsittelemään samaa asiaa tai sen osaa uudelleen samassa tuomioistuimessa, jos on perusteltua aiheetta epäillä hänellä olevan asiaan ennakoasenne tai hänen asiassa aikaisemmin tekemänsä ratkaisun tai muun erityisen syyn vuoksi. 13 luvun 7 §:n 3 momentin mukaan tuomari on esteellinen myös, jos jokin muu tässä luvussa tarkoitettuun seikkaan rinnastettava seikka antaa perustellun aiheen epäillä tuomarin puolueettomuutta asiassa.

Tässä asiassa kantelu perustui kantelijoiden oikeusministeriölle 9.1.2008 osoittamaan kirjeeseen, joka oli siirretty eduskunnan oikeusasiamiehen käsiteltäväksi kirjeellä 19.3.2008. Kärjäviskaali käsitteli kantelijoiden velkajärjestelyhakemukset ja kantelu koski muun muassa Porin kärjäoikeuden menettelyä velkajärjestelyhakemuksen käsittelyssä ja velkajärjestelyn maksuohjelman vahvistamisessa. Totesin tuohon kanteluun antamassani ratkaisussa 9.12.2009, että velkajärjestelyhakemuksen pitkittynyt käsittely aiheutui puutteellisista tiedoista hakemuksissa, asian riitaisuudesta, siitä että erästä velkaa ei ollut alkuperäisessä hakemuksessa mainittu sekä mahdollisesta selvittäjäntyön keston vaikuttaneesta seikasta.

Aikaisempi kantelu oli siis tullut vireille oikeusasiamiehen kansliassa sen jälkeen, kun maksuohjelman muuttamista koskeva nyt kysymyksessä oleva hakemus oli tullut vireille Porin kärjäoikeudessa.

Totean, että eräässä vakuutusosoikeuden tapauksessa (VakO 7496/2000) oli otettu kantaa esittelijän esteellisyyteen, kun asianosainen oli tehnyt esittelijän menettelyä koskevan kantelun oikeusasiamiehelle. Vakuutusosoikeus hylkäsi esteellisyytteen ja katsoi, että esittelijä ei tule esteelliseksi virkatoiminnassaan vain sen vuoksi, että joku hänen virkatoimensa kohteena oleva asianosainen on kannellut tästä virkatoimesta. Esteellisyyden syntymiseen vaaditaan esittelijän ja asianosaisen välien kärjistyminen niin vakavasti, että se saattaa esittelijän puolueettomuuden asian käsittelyssä perustellusti kyseenalaiseksi.

Tuomaria koskevan kantelun tekeminen eduskunnan oikeusasiamiehelle kesken oikeudenkäynnin johtaa siihen, että asianosainen ja tuomari ovat kantelua laillisuusvalvontaviranomaisessa käsiteltäessä vastapuolina. Oikeuskirjallisuudessa on esitetty, että tämän oikeudenkäymiskaaren 6 §:n 1 momentin 1 kohdassa tarkoitetun jääviysperusteen arvioinnissa kantelua ei kuitenkaan ole aiheellista rinnastaa oikeudenkäyntiin tai hallintomenettelyyn, koska tuomarilla ei ole kantelua käsiteltäessä välitöntä omaa intressiä asiassa. OK 13:6 §:n 2 momentissa onkin todettu, että vastapuolen esteellisyyden aiheuttamiseksi tai muuten selvästi perusteettomasti vireille panema asia ei aiheuta tuomarin esteellisyyttä.

Voimassa olevan oikeudenkäymiskaaren 13 luvun 6 §:n 1 momentin 1 kohdan mukaan ei vaadita tuomarin ja asianosaisen välien kärjistymistä vaan riittävää on vastakkainasettelu muussa oikeudenkäynnissä tai hallintomenettelyssä. Sen sijaan tuomarin ja asianosaisen välinen muu riitaisuus voi aiheuttaa esteellisyyden oikeudenkäymiskaaren 13 luvun 6 §:n 1 momentin 2 kohdan tai oikeudenkäymiskaaren 13 luvun 7 §:n 3 momentissa ilmaistun yleislausekkeen nojalla eli kysymys on harkinnanvaraisesta esteellisyydperusteesta. Oikeuskirjallisuudessa on katsottu, että olennaista tässäkin arvioinnissa on kiinnittää huomiota konkreettisiin seikkoihin, jotka antavat aiheita arvioida tuomarin ja asiaosaisen välien olevan vahvan myönteisesti tai kielteisesti värittyneet. (ks. Antti Tapanila: Tuomarin esteellisyys, s.149–151)

Euroopan ihmisoikeustuomioistuin on ratkaisussaan Chmelir vs. Tsekki (2005) katsonut tuomarin puolueettomuutta loukatun koska tuomarin menettelyä koskeva kanteluasia oli vireillä samanaikaisesti ja asianosaisella oli syytä pitää tuomaria vastapuolenaan. EIT:n ratkaisun kannalta on kuitenkin ollut olennainen merkitys tuomarin asianosaiselle määräämällä järjestyssakolla, jota EIT oli pitänyt ylireagoitina.

Hallituksen esityksessä oikeudenkäymiskaaren muuttamisesta (HE 78/2000 vp) on 13 luvun 1 §:n perusteluissa todettu: "Esteellisyyssääntelyn yhtenä tarkoituksena on vaikuttaa siihen, että tuomari ei voi aiheutta kieltäytyä käsittelemästä tiettyä asiaa. Sen vuoksi päälliköllä tai puheenjohtajalla on oikeus saada tarvittaessa tieto tuomarin esteellisyyden perusteista. Pelkkä ilmoitus esteellisyydestä ei ole riittävä, jotta aiheettomia epäilyjä aiheettomasta vetäytymisestä jutun käsittelystä ei synny."

"Varmuuden vuoksi" itsensä jääväminen voi herättää helposti epäilyjä halusta vältellä asian käsittelyyn osallistumista. Tuomarin päättäessä omasta esteellisyydestään hänen tulisi arvioida kantelun vaikutusta esteellisyyteen huolellisesti ja jäävätä itsensä vain, jos kantelu perustuu erityiseen vastakkainasetteluun hänen ja kantelijoiden välillä. Tältä kannalta pidän kärjäviskaalin tulkintaa ahtaana ja oikeudenkäynnin joutuisuuden kannalta epätoivottavana. Jos toisaalta tuomari itse katsoo, että kantelu todella vaikuttaa hänen harkintaansa eli että hän ei kykene objektiiviseen harkintaan asiassa, tuomari on esteellinen. Tämän vuoksi katson, että kantelu ei tältä osin anna aiheita muihin toimenpiteisiin kuin, että saatan kärjäviskaalin tietoon edellä esitetyt käsitykseni.

- - -